

Uusi lastenkoditon Venäjä?

Lastensuojelu on noussut polttavaksi aiheeksi Venäjän kansainvälisissä suhteissa esimerkiksi Suomen ja Yhdysvaltojen kanssa. Lastensuojelun kehittäminen on ajankohtaista myös maan sisällä. Vastikään käynnistetyin uudistuksen tavoitteena on massiivisen lastenkotijärjestelmän purkaminen ja ”sosiaalisen orpouden” ehkäiseminen.

Perheet ovat 2010-luvun Venäjällä suuressa arvossa, eivätkä vähiten maan vakavan väestökriisin takia. Viime vuosiin asti perhepolitiikan keskiössä ovat olleet hyvinvoivat ydinperheet ja syntyvyyden lisääminen näissä perheissä. Nyt kansallinen kiinnostus kohdistuu myös haavoittuvimmassa asemassa oleviin lapsiin. Vuonna 2012 laadittiin laaja lapsipoliittinen strategia, yhtenä osa-alueenaan lastensuojelun kehittäminen.

Uudistuksen keskeinen periaate on lapsen oikeus elää ja kasvaa perheessä. Lasten hyvinvoinnin siis ajatellaan syntyvän ennen kaikkea yksityisen piirissä. Valtion tehtävänä on luoda laadukkaita rakenteita perheiden tukemiseksi. Ihanne perheestä parhaana kasvuympäristönä näkyy laitoshoidon purkamisena erityisesti sijaisperheisiin ja perheiden tukimuotojen kehittämisenä. Venäjä ilman orpoja -ohjelman kunnianhimoinen tavoite on, että vuonna 2020 yhdeksän kymmenestä kodin ulkopuolelle sijoitetusta lapsesta asuu perheessä. Myös Yhdenäinen Venäjä on käynnistänyt kaikilla alueilla toteutettavan Venäjä tarvitsee jokaisen lapsensa -ohjelman.

Uudistus kytkeytyy paitsi maan omaan perhepolitiikkaan, myös kansainväliseen *deinstitutiono-*

nalisaatioideologiaan eli ponnistuksiin erityisryhmien, kuten lasten, vanhusten ja vammaisten, laitoshoidon purkamiseksi. Yhdysvalloissa ja läntisessä Euroopassa suuria lastensuojelulaitoksia purettiin aktiivisimmin 1960–1970-luvuilla ja itäisessä Euroopassa 1990–2000-luvuilla. Pissimmälle *deinstitutionalisaatio* on viety Australiassa, jossa yli 90 prosenttia kodin ulkopuolelle sijoitetuista lapsista elää sijaisperheissä. Suomea pidetään eurooppalaisissa vertailuissa edelleen melko laitosvaltaisena lastensuojelumaana. Suomessa laitokset ovat kuitenkin useimmiten kooltaan melko pieniä ja mahdollisimman kodinomaisia. Suomen lastensuojelulakiin lisättiin kirjaus perhehoidon ensisijaisuudesta vuonna 2012, joten ideologinen suunta on Suomessa ja Venäjällä samankaltainen.

Venäjän lastensuojelun nykytilaa on kritisoitu siitä, että perheissä laiminlyödyt lapset sijoitetaan herkästi laitoksiin sen sijaan, että vanhempia tuettaisiin ratkomaan omia ongelmiaan ja selviytymään hoiva- ja kasvatustehtävästään. Nykyjärjestelmä tuottaa sosiaalista orpoutta sen ehkäisemisen sijaan: kuuden kuukauden sijoitusta seuraavan vanhemman oikeuksien epäämisen myötä side lapsen ja vanhempien välillä katkeaa usein pysyvästi. Toimenpide mielletään usein suomalaisen huostaanoton vastineeksi, mutta niiden sisältö ja seuraukset eroavat toisistaan merkittävästi. Suomessa huostaanotto ei ole koskaan lopullinen ja tavoitteena on aina lapsen palaaminen biologisten vanhempiensa luo. Venäjällä taas lapsi voidaan vanhemman oikeuksien epäämisen jälkeen esimerkiksi antaa adoptoitavaksi biologisia vanhempia kuulematta. Tämä

dramaattinen ero on osaltaan edesauttanut väärinymmärryksiä maiden välisissä lapsikiistoissa.

Vuonna 2012 kodin ulkopuolelle sijoitettuna oli Venäjällä yhteensä 2,6 prosenttia alaikäisistä. Suomeen nähden osuus on lähes kaksinkertainen. Heistä vähän alle puolet asui maan noin 1 300 suuressa lastensuojelulaitoksessa. Niihin liitettyjä ongelmia ovat heikko resursointi ja siitä johtuvat kehnot asuinolot, epähygieenisuus, puutteet ruuan laadussa, väkivalta sekä muut lasten oikeuksien loukkaukset.

Toisaalta yli puolet valtion huostassa olevista venäläislapsista elää jo nyt muualla kuin laitoksissa. Yleisin ratkaisu on lapsen muuttaminen sukulaisten luo. Sijoitukset korvauksen saaviin sijaisperheisiin ovat harvinaisempia, mutta yleistymässä. Varsinkin pienten lasten kohdalla ratkaisu voi olla adoptio. Kansainvälisiin adoptioihin suhtaudutaan Putinin Venäjällä penseästi ja adoptiot erityisesti vammaisia venäläislapsia vastaanottaneeseen Yhdysvaltoihin on suurvaltapoliittisessa nokittelussa kielletty kokonaan. Kotimaiset adoptiot ovat kuitenkin yleistyneet.

Venäjän lastensuojelureformista tekee erityisen se, että isoja, muualla vuosikymmeniä työn alla olleita uudistuksia aiotaan viedä läpi muutamassa vuodessa. Reformin toteutus on aloitettu, mutta avoimia kysymyksiä on vielä paljon. Tapaamamme venäläiset asiantuntijat ovat esimerkiksi huolissaan siitä, mistä kaikki tarvittavat sijaisperheet löydetään, kuka heidät kouluttaa ja miten perhesijoituksia seurataan ja tuetaan. Uudistuksessa pyritään pienentämään laitosten kokoa ja vähentämään niiden määrää. Toistaiseksi on painotettu jälkimmäistä tavoitetta, mikä on johtanut jäljelle jäävien lastenkotien koon kasvuun. Tilastojen kaunistamiseksi saatetaan tehdä hätiköityjä perhesijoituksia, joiden epäonnistuttua lapsia palaa laitoksiin, tai saatetaan sijoittaa jopa kymmeniä lapsia yhteen perheeseen. Haastena laitosisjärjestelmän purkamiselle on myös se, että perinteisesti kovin monet venäläisperheet eivät ole olleet halukkaita ryhtymään sijaisperheiksi. Uusimpien tilastojen valossa tilanne näyttäisi kuitenkin olevan muuttumassa.

Ohjelmassa esitetään näkemys, että kaikille lapsille perhe ei ole sopivin sijoituspaikka. Laitossijoituksista ei siis olla kokonaan luopumassa, mutta merkittävä osa resursseista suunnattaneen sijaisperhetoimintaan ja sijoituksia ehkäisevään työhön. Uudistus muuttaa väistämättä myös laitokset. Laitoksissa asuvien lasten joukossa painottuvat jo vaikeammin perheisiin sijoitettavat lapset, kuten nuoruusikäiset ja vammaiset lapset. On muistettava, että myös laitokset kaipaavat kehittämistä. Suomalaiset ovat olleet aktiivisia lastensuojelun kehittämistyössä lähialueillaan, minkä soisi jatkuvan erityisesti nyt, kun venäläinen lastensuojelu etsii uusia muotojaan.

Olemme kokoamassa kansainvälistä tutkimusryhmää aiheen ympärille. Analysoimalla lastensuojelun uudistamista osana venäläistä perhepolitiikkaa voimme valaista olennaisia piirteitä maan kehittyvästä hyvinvointijärjestelmästä. Tutkimuksella on myös laajemmalle ulottuvaa merkitystä. Hyvinvointipalvelujen *deinstitutionalisaatio* sekä valtion, kuntien, markkinoiden ja kansalaisyhteiskunnan työjaon uudelleenneuvottelu eivät koske vain lastensuojelua tai Venäjää, vaan ne ovat koko Eurooppaa koskettavia kysymyksiä. Tiedolla on sovellusarvoa myös suomalaisen yhteiskunnan kannalta niin kahdenvälisessä viranomaistoiminnassa, venäläistaustaisten perheiden kanssa tehtävässä sosiaalityössä kuin lähialueyhteistyössäkin.

Maija Jäppinen
& Meri Kulmala

Kirjoittajat ovat Venäjän modernisaation valinnat -huippuyksikön tutkijoita Helsingin yliopiston Aleksanteri-instituutissa ja sosiaalitieteiden laitoksella.